

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשע"ט, מס' 75281 + נספח

חלק ראשון — הבנה והבעה (50 נקודות)

קרא את הטקסטים א-ג שבנספח המצורף, וענה על שאלה 1.

הקפד על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

1. כתיבה ממוזגת (28 נקודות)

על פי שלושת הטקסטים א-ג שקראת, כתוב סקירה על מטרות הענישה בחברה בעבור הכלל ובעבור הפרט, והסבר כיצד מטרות אלה באות לידי ביטוי בתחום החינוך בבית הספר. הקפד על דרכי מסירה מקובלות ועל אזכור מקורות המידע בגוף הסקירה ובסופה (ביבליוגרפיה). כתוב בהיקף של כ-200 מילים. את הסקירה כתוב בעמודים 6-7 (תוכל להשתמש בעמודים 4-5 לכתיבת טיוטה).

טיוטה

Blank writing lines for the draft section.

לא לכתוב באזור זה

لا تكتب في هذه المنطقة

נספח: טקסטים
לשאלון עברית: הבנה, הבעה ולשון
לבתי ספר עצמאיים
75281, קיץ תשע"ט

לפניך שלושה טקסטים.

קרא את שלושת הטקסטים, וענה על השאלות בשאלון המחברת המצורף.

טקסט א

ענוש ייענש?

מאת הרב משה מונק

- א בכל חברה אנושית יש חוקים המסדירים את היחסים בין הפרטים המרכיבים אותה, ובלעדיהם אין החברה יכולה להתקיים. ברור לכול כי לחוקים אלה אין תוקף אלא אם צפוי עונש לעובר עליהם. אין בעולם חברה או משטר אשר שוללים הטלת עונשים על המפירים את הסדר שקבעה סמכות עליונה כלשהי. עם זאת הכול מבינים כי הזכות להטיל עונשים מעלה בעיה קשה: העונש מגביל את חופש הפרט, והציבור עלול לראות בו מכשיר שרירותי הנתון בידי בעל השררה כדי להשליט את רצונו על הפרט.
- ב ההצדקה לענישה מובאת כבר בדברי חז"ל: "אלמלא מוראה [של מלכות] איש את רעהו חיים ב'לעז' (אבות, ג, ב). לעונש יש כוח הרתעה: הוא מרתיע את העברייין בפועל ואת כל העבריינים בכוח. העונש משרת גם את האידיאל של הצדק, דהיינו אין האדם יכול להשתעבד לתאוותיו וליהנות מפרי אסור בלי לקבל גמול על כך. כל אדם חש שלא ייתכן שהרשעים, אשר הפיקו את זממם לרעת האנושות, לא יבואו על עונשם. אידיאל זה הוא אבן מאבני היסוד של המוסר האנושי. בתודעה האנושית תופס מקום נכבד גם הרעיון שהחוטא זקוק לכפרה, והעונש בא לטהר אותו. "כשלקה [אחרי שנענש] – הרי הוא כאחיק" (מכות, ג, טו).
- ג הענישה מסדירה לא רק את חיי החברה בכלל, אלא אף את חיי החברה בבית הספר. האם דין המורה כדין השופט? האם הענישה בבית הספר משרתת את אותן מטרות כמו בחברה?
- ד לכאורה התשובה על שאלה זו היא שלילית. המורה מופקד על חינוך ולא על שפיטה. לכל מערכת חינוך יש ערכים אשר היא מצווה להגשימם. שאיפת המחנכים היא כי בבגרותו יחיה החניך לפי ערכים אלה – זהו ייעודו של החינוך. העונש הוא אחד האמצעים להגשמת ייעוד זה, וכל מטרתו אינה אלא להיות מכשיר בטיפוח האישיות של החניך.
- ה מכאן נובע ההבדל בין ענישה במשפט ובין ענישה בחינוך. המחנך אינו צריך לשאול את עצמו אם הגדרת הצדק מחייבת הטלת עונש, אלא אם העונש מכונן את החניך לכיוון הרצוי. אם העונש אינו יכול לתרום לכך מוטב לוותר עליו. לעומת זאת אדם שרצח את חברו חייב להיענש, ולא – מידת הדין והצדק נמצאת לקויה. השופט אינו חייב לשאול את עצמו אם עונש של עשרים שנה בבית הסוהר בגין רצח יתקן את הרוצח ויגרום שלא ירצח עוד, אלא מה גוזר הצדק.
- ו לעיתים גם המורה נדרש להטיל עונש לשם הרתעה על תלמידים שעברו על תקנון בית הספר או על כללי התנהגות מקובלים. ההרתעה מכוונת הן לתלמיד שסרח הן לחבריו, בגדר "וכל העם ישמעו וייראו ולא ייזדון עוד" (דברים, יז, ג). לא פעם מורה מתמודד עם שאלה מעין זו: תלמיד פלוני הפריע בכיתה. ייתכן שאינו אשם בכך – נסיבות שאינן בשליטתו גרמו להתנהגותו, והטלת עונש לא תתרום לתיקונו. אומנם העונש עשוי לעזור למורה להשקיט את התלמיד בזמן השיעור ולהרתיע את הכיתה מלחקות את המפריע, אולם הנחת היסוד היא ש'אל לו למורה להעניש, אלא אם כן יגרום בכך לתיקון התנהגותו של התלמיד.

* מעובד על פי הרב מונק, מ' (תשע"ב). "מטרות הענישה במשפט ובחינוך". **אוצרות של חינוך** – מעשי ח"א, חלק ב,

- ז נראה לי כי הרעיון שבעונש יש משום כפרה, כמעט אין לו מקום בבית הספר. האם שְׁכַל האדם מסוגל למדוד לכל אדם את העונש הדרוש לו כדי לכפר על עוונותיו? מי האדם שיוכל להעריך את הפגם בנפש שהעבירה גורמת ואת דרכי התיקון של פגם זה? מי יוכל להעניק לבשר ודם את הרשות להטיל על הזולת עונש שיש בו כפרה, מלבד בורא הנשמה?
- ח בסוגיית הענישה עולה שאלה נוספת: האם המורה צריך להביא בחשבון שיקוליו כי מחוץ לחממה המוגנת של בית הספר עברייני לא ייפטר לגמרי מעונש בגלל נסיבות כלשהן? הרי כשימצא בחברת המבוגרים יישפט על עבירה פלילית וייענש. האם יש לראות בבית הספר פרודור לטרקלין המבוגרים ולהכין את הילד למערכת הנוקשה והלא־מתחשבת המצפה לו מחוץ לכותלי בית הספר? או האם השיקול לענישה הוא רק תיקון האישיות של התלמיד?
- ט הסלחנות כלפי התלמיד וההתחשבות היתרה בו עלולות להשלות אותו להאמין שלכל סטייה יש אמתלה, ואפשר להשתחרר מכל חובה על ידי נימוקים סבירים. מטרת החינוך היא עיצוב אישיותו של התלמיד כדי שיוכל לתפוס את מקומו הראוי בחברת המבוגרים ויהיה אחראי למעשיו. אולם תהליך זה הוא ממושך. ילד שלא הורגל להתנהגות נאותה לא יֵבֵן לילה ישיג אותה. אסור למורה לתבוע מן הילד תביעות שהן למעלה מיכולתו, אלא אט־אט עליו להגביר את הדרישות ממנו, להחמיר את הצווים. ככל שמתחזקים אופיו של הילד והבנתו, מתעצמת הדרישה שההתנהגות בחברת המבוגרים היא הנורמה שעליו לשאוף אליה. לנגד עיני המחנך חייבת לעמוד תמיד דמות התלמיד גם אחרי עוזבו את כותלי בית הספר המגינים. המורה נדרש להבין את הילד ולהכיר את הדרכים הנאותות להכשיר אותו למאבקי החיים.

טקסט ב

במשפט על כל נעלם

מאת הרב יצחק רוט

- א מני קדם עד ימינו היחס כלפי הגנב הוא יחס של בוז וקלון. במשפטי העולם היו שהשיתו על גנבים עונשים כבדים, ממאסר ממושך עם עבודת פרך ועד כריתת ידו של הגנב כדי שלא יוכל לשוב ולגנוב. המשפט המודרני מושיב את הגנב מאחורי סורג וברית. הכול יודעים כי בתי הכלא הם חממות לגידול פושעים. גנב זוטור שנלכד יוצא מבית הסוהר כאשר הוא כבר "גנב מדופלם", שלמד היטב מוותיקים במקצוע כיצד אפשר לגנוב בסיכון מזערי.
- ב לפי משפטי התורה, העונש לא נועד רק להרתיע, אלא בעיקר לחנך. כאשר אדם נכשל בחטא, התורה מבקשת להשית עליו עונש שירתיע אותו מלחטוא פעם נוספת, ועם זאת ישריש בו ערכים מרוממים שיקשו עליו נפשית לשוב על מעשיו. דוגמה מוחשית לכך היא עונשו של גנב שאין באפשרותו להחזיר את גִּבְתוֹ ובשל כך נמכר לעבד. אומנם בתקופת העבדות נשללת חירותו של העבד, אבל תקופה זו היא "קורס חינוך" שנמשך שש שנים, ובו הגנב לומד ערכי מוסר, שבזכותם – כך מצפים – לא יחזור על מעשהו.
- ג בימים שבהם היה העבד במעמד השפל ביותר בהייררכיית המעמדות החברתית, ציוותה התורה על האדון לשמור על זכויותיו של העבד העברי ועל מעמדו. חז"ל הגדירו מעמד זה בתמציתיות באומרו: "כל הקונה עבד עברי – כקונה אדון לעצמו" (קידושין, כ, ע"א). העבד העברי חי שש שנים בבית אדונו, ובו הוא רואה כיצד חיים על פי התורה. הוא זוכה ליחס מעולה הכפוף לדיני התורה ולהתייחסות אנושית, ערכית ומוסרית. בתום שש השנים הוא נעשה אדם אחר, מרומם וערכי. הוא גם מקבל מאדונו אמצעים כספיים המאפשרים לו לפתוח דף חדש של חיים על פי דרכי התורה.
- ד חטא הגִּבְה, מלבד היותו פגיעה ברכוש הזולת, יש בו גם פגם רוחני. הגנב שקוע בעצמו ואינו חושב על האחר ועל הצער שהוא מסב לו. בדיני הגנב ביקשה התורה ללמד לא רק את הגנב הזה, אלא כל אדם, שעליו לשקול בכל מעשה את התוצאות החמורות העלולות לנבוע ממנו, בייחוד כאשר מדובר בפגיעה בזולת. הצער הכרוך בעבדות יביא את הגנב לידי עידון, שתהיה נפשו ערה ורגישה לזולת, וכך יימנע מליפול בפח של חטאים חמורים, שלעיתים אין עליהם מחילה כלל.

* מעובד על פי הרב רוט, י'. "במשפט על כל נעלם", יתד נאמן, כ"ו בשבט תשע"ו.

טקסט ג**נענש וטוב לו****מאת הרב אליהו בקשי דורון**

- א ענישת עבריינים ידועה כבר מימי קדם. בתורה מצאנו סוגי ענישה שונים, אך עונש המאסר המקובל בימינו אינו מן העונשים שהתורה מציגה. כדי לברר מהי עמדת ההלכה בנוגע לשיטת ענישה זו יש להתבונן במטרות העונש על פי התורה.
- ב מטרת העונש אינה נקמה על המעשה הרע אלא ביעור הרע, ככתוב "ובְעֵרַת הָרַע מִקִּרְבְּךָ" (דברים, יז, ז). ביעור הרע בא לידי ביטוי בדרכים מגוונות. העונש מתקן את המעוות באמצעות תשלום על הגנבה ופיצוי הנפגע על נזקיו. העונש מרתיע את העבריין ומלמד אותו שהעבירה אינה משתלמת. כמו כן יש בעצם הענישה והייסורים כפרה על החטא. יש ענישה שמטרתה לא רק תיקון העבריין והחזרתו למוטב אלא גם הוראה לכלל הציבור למען ישמעו וייראו. ויש סוג ענישה שתכליתה עצם ביעור הרע כמפגע חברתי והגנה על החברה.
- ג עונש המאסר אינו הדרך הנכונה להחזרת העבריין למוטב. בעונש זה האסיר מנותק מן החברה ומן המשפחה, מאבד את האפשרות לביסוסו הכלכלי, ונמצא בחברת עבריינים המשפיעה עליו לרעה. ולא עוד אלא שהייסורים שבמאסר, הנראים במבט ראשון קלים מעונש גוף או מעונשי ממון הקיימים בדין תורה, הם ענישה קשה ביותר. עונשי הגוף, ולו הקשים ביותר, מייסרים את גופו של האדם, אולם המאסר גוזל ממנו את חירותו, את שאיפותיו ואת קשריו, ואין עונש חמור מזה. בעונש הגוף מתייסר העבריין עצמו, ואילו כאשר מוטל על העבריין עונש מאסר נענשים גם בני משפחתו וחברתו של האסיר שלא חטאו.
- ד בתורה יש ענישה הדומה למאסר: העבדות. במבט ראשון נראה שענישה זו חמורה ביותר שכן היא פוגעת בזכויותיו ובחירותו של העבריין. אולם כשנתבונן בצורת הענישה נראה שאינה דומה למאסר כלל. הגנב חייב בדין תורה תשלומי כפל. מלבד הפיצוי הנאות שמקבל הקורבן עבור נזקיו יש בקנס הכפול ענישה חינוכית – מידה כנגד מידה. את הקרן הוא חייב להחזיר כדי להחזיר את הגזלה. תשלום הכפל הוא קנס הגורם לגנב להרגיש בחיסרון שרצה להחסיר מקורבנו, ומלמד אותו שהפשע אינו משתלם. רק אם אין לגנב סכום הכסף הנדרש להחזיר הוא נמכר לעבדות. כשהוא נעשה עבד האדון שולט בו, ושליטה זו מגבילה את חירותו הכלכלית. אומנם מעמדו נחות והוא משועבד, אך שעבוד זה הוא כלכלי בלבד. לעבד שמורות כל הזכויות הסוציאליות, ואסור לנצלו. הוא חי ברמת החיים של האדון ככתוב: "כי טוב לו עִמְךָ" (דברים, טו, טז) – "עמך במאכל, עמך במשתה" (קידושין, כב, ע"א). השעבוד לאדון המחייב אותו לעבודת כפיים מחנך אותו לשאת בעול החיים. העבד החי במסגרת המשפחתית של האדון רואה צורת חיים חדשה, ובשעבודו לאדונו מסתגל לסגנון חיים שלא היה רגיל אליו בטרם נמכר לעבד. יש בענישה זו משום חינוך וחזרה למוטב.

* מעובד על פי הרב בקשי דורון, א' (תשס"ב). "המאסר כעונש בהלכה – עמדת ההלכה על המאסר כעונש לעבריינים", בניין אב, חלק א, סימן ע"ד, עמ' שמ"ח-שנ"א.